

Нябесным цяплом апалены...

(Драма ў двух дзеях)

Дзеючыя асобы:

Максім Багдановіч – беларускі паэт
 Бацька паэта Адам Ягоравіч
 Цётка паэта
 Іван Луцкевіч
 Антон Луцкевіч
 Алена – памочніца Луцкевічаў
 Вацлаў Лычкоўскі – дзядзька Луцкевічаў
 Стася – яго жонка
 Ядвіся – яго сястра
 Мікола Каладніцкі – настаўнік Красненскай школы, крязнавец.
 Агурцоў – калега паэта па рэдакцыі
 Зоська Верас – паэтка, калега па рабоце ў Харчовым камітэце.
 Аня Какуева – каханка паэта
 Ванда – дачка пісьменніка Ядвігіна Ш., будучая жонка Язэпа Лёсіка
 Клава – сяброўка па санаторыю
 Гаспадыня – гераіня без слоў.

Дзея адбываецца ў Вільні, Ракуцёўшчыне, Яраслаўлі, Менску, Ялце (з выкарыстаннем дакументальнага кінаматэрыялу)

З’ява першая

На экране надвячорак. Вуліца Вільні. Чуюцца гукі горада: цоканне капытоў, звон трамваяў, людская гаворка. У Максіма нараджаецца новы верш, і ён нібы гучыць: “А далыш за радам кас, ламбардаў, банкаў//Агні вакзала... паводка фурманкаў...// Выры людзей... сінячы паравоз...” Бачны вулачкі і завулкі малых дамоў. І верш працягваецца: “За дахамі места відаць нябёс пазалота// ... іскры злятаюць з трамвайнага дрота...// бачна як зоркі гараць і зрываюцца ў небе далёка...”

Максім спыняецца каля Вострай Брамы і, хрысцячыся, заходзіць. Ідзе далей. Даходзіць да дома з шылдай “Наша ніва”.

З’ява другая

Пакой рэдакцыі. У ёй Іван і Антон Луцкевічы абмяркоўваюць апошні нумар, у якім надрукаваны верш Максіма.

Іван. Дзякаваць Богу, паспелі!

Антон. Можа трэба было б сустрэць.

– Ён жа прасіў, братка...

– Ну я разумею. Яму хочацца пахадзіць па Вільні.

– А я яму ў лісце ўсё падрабязна растлумачыў. Не заблудзіцца.

– Ціха. Крокі... *(Пайшоў адчыняць дзверы)*

З пярэдняй чуюцца галасы.

– О, дарагі госць! Заходзь, заходзь!..

Максім. Я ў захапленні ад вашапай сталіцы. Далібог! Вільня не горш Пецярбурга.

Заходзяць у пакой.

Іван. Дазволь прадставіцца: я Іван Луцкевіч.

Максім. Вельмі прыемна. А вы значыцца – Антон.

Антон. Так і ёсць!

Максім. А я вас такімі і ўяўляў: прыгожыя, інтэлегентныя мужчыны. Я рады, што нарэшце мы бачымся вачыма.

Антон. Ну ваш то партрэт мы бачылі. Пазналі б нават на нашых вуліцах.

Максім. Дзякую. Божа мой! Як жа я марыў пачуць жывую беларускую мову.

Іван. Як для жыхара Расіі – ёю вы валодаеце добра.

Максім. І ўсё – дзякуючы цётчцы, сястры маёй матулі. Яны з Халопенічаў.

Антон. А тата ваш?..

Максім *(засмяяўшыся)*. Размаўляе па-руску.

Іван. Ну, даруем яму. Усё ж не пярэчыць.

Максім. Ну, як сказаць: упэўнены, што беларускага Гамера з мяне не атрымаецца.

Антон. І сур'ёзна памыляецца. Вашы гарадскія тэмы чытаюцца ў вялікую ахвоту. *(Працягвае газету)*. Вось пачытайце сваё тварэнне.

Максім з хваляваннем бярэ газету.

Максім. Заўсёды хвалююся, як бяру газету, у якой надрукаваны мой чарговы верш. *(Праглядае)*.

Іван. Гэта і добра. Без хвалявання нічога добрага не створыш.

Максім. І сапраўды. Ведаеце, калі прыходзіць задумка, я хвалююся, а што як не знайду форму, рытміку, патрэбныя фарбы.

Антон. Усё з гэтым у вас, дарагі Максім, атрымліваецца цудоўна. Так што будзем абмываць вашы строфы, ямбы. *(Кліча)*. Алена!

У пакой уваходзіць дзяўчына.

Алена. Слухаю Вас, Антон Іванавіч.

Антон. Пазнаёмся з нашым госцем.

Алена прысела. Максім узяў яе руку, назваўся і пацалаваў.

Антон. Столік накрыты?

Алена. Так. Зараз будзе. *(Выйшла).*

Іван. Наша памочніца. І ёй вельмі падабаюцца вашыя вершы, асабліва санэты.

Алена ўкаціла столік, паставіла ля крэслаў і выйшла.

– Прысаджваемся і частуемся тым, чым багата наша зямелька: грыбочкі, бульбачка, сала... А ці можна грамулечку?

Максім. Можна. Мая цётка часта смажыць мне сала з цыбуляй, кладзе туды смятанку, і я макаю бліны.

Антон. І бліны, дружа, будуць. А аладкі з макам ці еў? *(Наліў чаркі, паднёс).*

Максім. Не. Але не сумняваюся, што гэта будзе смакоцце. *(Выпіў і закусвае).*

Іван. Во, маладзец: такія словы ведае.

Максім. Стараюся. І ўсё ж адчуваю, што шмат чаго не дабіраю. Так не стае мне ведання сялянскага побыту, іх гаворкі, песень...

Узяліся за яду.

Антон. Гэта мы табе, Максіме... можна на ты?

Максім. Буду... польщён... Прабачце...

Іван. ...Усцешаны...

Максім. Буду ўсцешаны! Якое прыгожае і ёмкае слова!

Антон. Адным словам, у цябе будзе магчымасць пажыць сярод сялян, надыхацца паветрам нашых палёў ды лугоў.

Іван. І лясы там сухія, хвойныя...

Антон. І рэчка, і крынічка...

Максім. Божа мой! Я ўжо ўяўляю... Буду збіраць там ягадку... *(Паказвае на талерку).*

Антон. Суніцы.

Максім. Су-ні-цы. Якая музыка! Я прысвячу ім верш. А калі я туды траплю?

Іван. Ну, хоць дзянёк у Вільні затрымаешся?

Максім. А як жа. Схаджу ў царкву.

Антон. На вялікі жаль там беларускага слова не пачуеш.

Максім. І ў касцёл святой Ганны. А ў Вострай Браме я сёння пабываў. Дзіўна! Варта было глянуць на герб з ваярамі, і я з галавой акунуўся ў тыя падзеі: чуў сапенне коней, крыкі ваяроў, лязгат жалеза... Мужныя былі людзі.

Антон. Толькі не свае інтарэсы баранілі...

Іван. Не за сваю волю гінулі... А ты, Максіме, яшчэ пахадзі па Вострабрамскай вуліцы ў суправаджэнні нашай Алены.

Максім. Буду ўдзячны ёй.

Антон. Глянь, як загарэліся вочы!

Іван. А ты сумняваўся? З такой прыгажуняй яму наша Вільня яшчэ прыгажэйшай падасца.

Максім. Я магу і з вамі.

Іван. Не, не. У нас якраз справа ёсць. Дарэчы, па твайму першаму збору вершаў. Маю табе сказаць: Магдалена Радзівіл ахвяравала грошы на выданне твайго зборніка.

Максім. Якая радасная вестка! Гэта ж лепшая вежа майго жыцця! Магдалена Радзівіл жа сама піша вершы і п'есы, мне цётка Аляксандра казала.

Антон. Так. О, ужо зусім звечарэла. Давайце падсілкуемся і па хатах. Ты, Максім, спынішся ў мяне.

Працягваюць есці.

Іван. А я потым адвяду цябе да нашага дзядзькі – пана Лычкоўскага.

Максім. О, то мне выпадзе шанец і з бытам беларускіх паноў пазнаёміцца.

Іван. Ён не пан, але чалавек заможны. Яго сяляне паважаюць. І не толькі за тое, што на яго хаце чырванее комін і ёсць веранда, але і за яго розум, дасведчанасць, за памяркоўны характар.

Максім. А што... пан Лычкоўскі адзін жыве?

Іван. Не. З кабетай... з жонкай і сваёй сястрой – Ядвігай.

Антон. Маладая прыгожая дзяўчына. Так што табе там будзе з кім да крынічкі хадзіць, ды за сунічкамі.

Максім. Дзякую.

Антон. За што, за дзяўчыну?

Максім. І за вячэру.

Усе засмяліся. Святло пагасла.

З'ява трэцяя.

Зноў краявіды Вільні. Максім і Алена крочаць па Вострабрамскай вуліцы, заходзяць у кавярню, садзяцца і п'юць каву, ціха аб нечым гавораць.

І вось яны каля вежы Гедыміна.

Максім. Я зайздросчу Вам, Алена. Жыць у такім горадзе, дзе амаль усе размаўляюць па-беларуску...

Алена (*надхоплівае*)... і працаваць з братамі Луцкевічамі.

Максім. Дзіўныя людзі! Мне, малазнаёмаму чалавеку, так дапамагаць!

Алена. А я зайздросчу Вам, Максім. Вы бачылі Волгу, былі ў Пецярбурзе... А галоўнае – пішаце вершы. Ды якія! Што, дарэчы, Вы напісалі апошнім часам.

Максім (*дастае паперку*). Вось сёння ноччу напісаў такія радкі. (*Чытае*)

Санэт.

Ліхтарняў свет у сінняй вышыне...

Вітрыны... морэ вывесак... як плямы.
 Анонсы і плакаты на сцяне.
 Кіпіць натоўп на жорсткім вулак дне!
 Снуюць хлапцы, суюшчыя рэкламы...
 Разносчыкі крычаць ля кожнай брамы...
 Грук, гоман, гул, – усё ракой імкне.
 А дальш – за радам кас, ламбардаў, банкаў, –
 Агні вакзала... павадка хурманкаў...
 Віры людзей... сіпячы паравоз...
 Зялёны семафор... пакгауз... склады...
 Заводаў коміны пад цьмой нябёс...
 О, горада чароўныя прынады!

Алена (*усхвалявана*). Як многа прыгажосці вы ўбачылі ў буднях нашага горада. Дзякуй, вам за гэта.

Максім. Ну а як жа! І ў горадзе жывуць людзі. Яны, праўда, не бачаць прыгожых лугоў, затое прывыкаюць да заводскіх труб. Але ж без іх не будзе прагрэсу. Калі б не было іх, мы б так і хадзілі ў лапцёх і зрэбных кашулях. Вы згодны?

Алена. Згодна, канешне. Тым больш, што я нарадзілася тут, у Вільні.

Максім. А я ў Менску, у доме нумар 25 па вуліцы Аляксандраўскай. Я перад паездкай у Вільню пабываў там. Знайшоў вуліцу, дом нумар 25. Аказваецца, насупраць нашага дома быў базар. На першым паверсе нашага дома размяшчалася гарадское пачатковае вучылішча, а на другім – жыла наша сям’я, бо мой бацька, Адам Ягоравіч, быў дырэктарам гэтага вучылішча.

Алена. Дык Вы з інтэлігенцыі? А маці кім была?

Максім. А маці – проста маці – гадала дзяцей, прымала гасцей. Маці мая была прыгожай, вясёлай жанчынай. Яна іграла на фартэпіяна і цудоўна спявала. Як я любіў яе песні! Асабліва “Развітанне з Радзімай” Агінскага.

Алена. І мне вельмі падабаецца такая ўзнёслая музыка!

Максім. Потым мы жылі ў Гародні. Там маці і памерла... ад сухот.

Алена. Ой! Прабачце. Я ведаю, што гэта такое – пахаваць маці. Не так даўно пахавала сваю.

Максім. А мне не было яшчэ і пяці гадоў. Жылі на Нёмане, потым сталі жыць на Волзе ў Ніжнім Ноўгарадзе, потым у Яраслаўлі. І вось мне 20 гадоў, і я ў Вільні, на Беларускай. Як жа сумаваў я па табе, мая Радзіма, зямля, у якой пахавана мая маці.

Алена. А вы будзеце зноў у Менску, Максім?

Максім. Абавязкова! Вось трохі падпраўлю здароўе ў беларускай вёсачцы.

Алена. Не ў вёсачцы, а ў фальварку Ракуцёўшчына, пад Маладзечнам.

Максім. Вы дакладна ведаеце?

Алена (*сумеўшыся*). Ну, так атрымалася. Але там наўкола вёскі. І мястэчка ёсць. Краснае. А праз Краснае ў Менск ідзе цягнік. Станцыя называецца Уша.

Максім. Вось дзякую за інфармацыю. Можа пойдзем?

Алена. Вам холадна?

Максім. Ёсць трошкі. (*Пайшлі*).

З’ява чацвёртая.

Зноў на экране дарога. Мільгаюць вясковыя хаткі. А вось шырокі шлях, абапал якога стаяць дамы, лаўкі, царква, касцёл. Гэта Краснае.

Коціць па ўзгорках і лагчынах брычка. Азярцо, ліпы, і хата з комінам. На верандзе Лычкоўскі, яго жонка і сястра. Да іх ідуць Іван Луцкевіч і Максім.

Лычкоўскі (*раскінуўшы рукі*). Здрава, пляменнічак! (*Абдымаюцца. Ідучы да Максіма*). Ну, а Вы – паэт Максім Багдановіч! Вітаю Вас! (*Рукаюцца*).

Буду рады, калі Вам у нас спдабаецца. (*Падводзіць жонку*). Гэта мая жонка Стася! (*Максім працягвае руку і Стася, саромячыся, працягвае сваю. Максім цалуе руку*). А гэта – гарэза – мая малодшанькая сястра Ядвіся. (*З гонарам*).

Медык наш...

Стася. О, яна добра лечыць. Усе зёлкі ведае! І як іх заварваць, і калі піць...

Іван. У нас будзе магчымасць у гэтым пераканацца. А галоўнае, я ўпэўнены, што перадаю цябе, Максіме, у добрыя рукі.

Максім. Я не сумняваюся. Панна Ядвіся! Вашу ручку. (*Цалуе працягнутую дзяўчынай руку*).

Лычкоўскі (*крычыць*). Антось! Распрагай вазок і вядзі каня куды трэба. Ну а вы, сябры мае, госці дарагія, мыйце рукі і да стала. Якраз вячэра гатова. (*Да жонкі*) Усё гатова, Стася?

Стася. Павінна. (*Кліча*). Кацярына! (*з хаты чуецца: Оў-ў!*) Ці стол ужо накрыты? (*З хаты: “Угу...”*).

– То мыйце рукі і будзьма заходзіць.

Лычкоўскі выносіць вядро, Ядвіся – рушнік, Стася палівае гасцям на рукі.

Памыўшы і выцершы рукі, Максім вяртае Ядвісі рушнік. Астатнія ідуць у хату.

Максім. Які прыгожы ўзор вышыўкі. Самі вышывалі?

Ядвіся. Сама.

Максім. А карункі хто вязаў.

Ядвіся. Ой, а што тут вязаць.

– Не скажыце. Тут жа ўзор! І, заецца, ён пасуе да ўзору, вытканаму на рушніку.

- Здаецца атрымалася. Я падлічвала колькі ніцяў у кубіках і гэтулькі ж рабіла накідаў. Гэта зусім не складана. (*Засмяялася*).
- Няўжо зусім? (*Усміхаецца*).
- Вашы слуцкія ткачыхі і не такія ўзоры ткалі.
- Вы ведаеце мой верш?
- Мае пляменнічкі – Іван ды Антон мяне прасвятляюць.
- Пахвальна. Прызнаюся, не чакаў, што мае вершы чытаеце.
- Не толькі чытаю. І завучваю...
- Голас з хаты: “Гэй! Маладыя людзі. Чакаем”.
- Ідзем ужо. (*Да Максіма*). Пайшлі ў хату. Толькі перад тым, як прыгубіць чарачку, я Вам раю выпіць кубак майго травянога адвару.
- Слухаю і падпарадкоўваюся.
Заходзяць у хату. Святло гасне.

З’ява пятая

Ракуцёўшчына. Раніца. Чутны галасы зямлі: шчабечуць птушкі, рохкаюць свінні, галосыць пеўні, сакочуць куры. Ядвіся ідзе да веранды, а ёй насустрач
– *Максім. Ядвіся працягвае яму кубак.*

Ядвіся. Добрай раніцы, госць дарагі! Выпіце малачка.

Максім. Добрай раніцы і вам, паненка Ядвіся. (*Выпівае малако*). Вы такая ранняя птушачка, а вось я сёння так спаў, што прапусціў усход сонца.

- Такая магчымасць у вас будзе.
 - На ўсякі выпадак папрашу вас пагрукаць мне ў вакенца.
 - Пагрукаю Мне не цяжка. А цяпер вы куды?
 - Калі мы ехалі, я бачыў азярцо...
 - Гэта сажалка. Брат паглыбіў невялічкуб ўпадзіну, у яе ўпадае ручаёк, што бярэ пачатак з крынічкі.
 - У вас і крынічка ёсць?
 - Ёсць. Айда за мной! (*З гарэзлівым смехам пабегла ўніз*).
- Максім пабег следам.*

З’ява шостая

Для крынічкі стаіць Ядвіся і абмывае твар.

Максім (*падыходзячы*). У вас, Ядвіся, і так тварык чысты, бялюткі.

Ядвіся. Бялюткі, бо мыю яго сырадоём. Для вас, Максім, я буду ўставаць рана, каб вы сустракалі ўсход сонца з кубкам малака.

- Гэта ўжо пачынаюцца лекі?
- Так.
- Цудоўна. А што я буду рабіць далей?

- Дыхаць гаючым паветрам... Пісаць вершы...
- А вы, Ядвіся?
- А я пайду на працу. Буду лекаваць бабулек і дзядулек.
- А дзеткі ў вас не хварэюць?
- Бывае, але не часта, дзякаваць Богу.
- Шчаслівыя. *(Збіраецца зачэрпнуць вады)*.
- *(Ухапіўшы яго руку)*. Вада вельмі халодная для вас.
- Дык мне яе і паспытаць не давядзецца.
- Вы будзеце яе піць дома, калі яна крыху пастаіць, пацяплее.
- Бачу, я трапіў у клапатлівыя рукі. Дзякую. А дазвольце, я буду праводзіць вас на работу і сустракаць, як будзеце вяртацца.
- Дазваляю. Вам гэта будзе нават карысна. Дарога наша будзе праз сасоннік.
- А можна я набяру ў кубачак крынічнай вадзіцы і пап’ю, калі яна сагрэецца.
- Калі ласка, набірайце. Пайшлі! *(Пайшла. Максім зачарпнуў вады і асцярожна панёс кубак, ідучы за Ядвісяй)*.
- *(Павярнуўшыся да Максіма)*. А хочаце, я прачытаю ваш верш?
- Буду рады. Слухаю вас.
- *(пачынае чытаць верш “Слуцкія ткачыхі”)*:
 - Ад родных ніў, ад роднай хаты
 - У панскі двор дзеля красы
 - Яны, бяздольныя, узяты
 - Ткаць залатыя паясы.

Пад славу тыя словы верша яны і знікаюць. Святло гасне.

З’ява сёмая.

Ракуцёўшчына. Да крыніцы падыходзяць Ядвіся і Максім. Ядвіся адшуквае ў траве конаўку, накрытую сурвэткай.

Ядвіся. Глянь!

Максім. Што гэта?

- Тут гаючая крынічная вадзіца для цябе. Ой, для вас. Яна сагрэлася і ты... ой, вы можаце піць *(Перадае конаўку)*.
- *(беручы)*. А вы?
- Я потым.
- Не. Лепш першая папіце...
- Добра. *(Забірае)*. Максім, можа не будзем выкаць?
- З задавальненнем. Пі!

Ядвіся адпіла, вяртае яму конаўку.

- Мы ж равеснікі... Пі смела! Смачная?

– *(адпіўшы)*. Смачнейшай не бывае. Дзякуй табе, мілая дзяўчынка.
 – А я падзякую, калі ты прачытаеш мне верш, што напісаў тут, у нашых чароўных мясцінах.

– Слухай.. . Якраз сёння напісаў.

Максім памаўчаў і стаў чытаць.

Даўно ўжо цела я хварэю,
 І хвор душой, –
 І толькі на цябе надзея,
 Край родны мой!
 У родным краю ёсць крыніца
 Жывой вады. *(Гладзіць рукою апалубку)*.
 Там толькі я змагу пазбыцца
 Сваёй нуды...

– Далей яшчэ не напісаў.

– Дзякую за такія прачулыя словы і ад сябе і ад крынічкі.

Голас Лычкоўскага. Ядвіся! Дзе вы там? Вячэра стыне.

Ядвіся. Ідзем, ідзем, братка. Пайшлі, Максімка, вячэраць.

Ідуць да веранды.

Лычкоўскі *(з веранды)*. Ты б, Ядвісечка, пазнаёміла нашага Максіма з Мікалаем Каладніцкім.

Ядвіся. Ой, братка, праўду кажаш! І як я не дадумалася?

Лычкоўскі. Ім будзе цікава пагаварыць.

Ядвіся. Безумоўна. Ён настаўнік і краязнавец. Ведае ўсе таямніцы нашых мясцін. Піша для Рускага геаграфічнага таварыства і Віленскага ўніверсітэта, друкуецца ў газеце “Наша ніва”.

Максім. Я буду вельмі ўдзячны за такое знаёмства.

Ядвіся. Рукі мы мылі ля крыніцы, так што можам ісці прамком да стала.

Стася *(выйшла з хаты)*. Можна і прамком: патэльнію паставіць часу няшмат трэба.

Ядвіся. От нявестка ў мяне! Усюды ўпраўляецца.

Стася. Ой, без Кацярыны не ўправілася б. Заходзьце. Здароўя няма...

Усе пайшлі ў хату.

З’ява восьмая

Ракуцёўшчына. Ля крыніцы Максім. Ён слухае і запісвае песню, якая чуецца з палеткаў:

Ой, я жну, пажынаю,
 У беражочак паглядаю.
 У беражочку паганяты,

Малады і нежанаты.
 Дай, Божа, дажаціся,
 З прыганятым абняціся...

Падыходзіць Мікола. Хлопцы вітаюцца. Мікола прысаджваецца.

Максім частуе яго грушай. Ядуць абодва.

Максім. Як грушы?

Мікола. Смачныя! Бэ-ра ж!

Максім. У мяне пад самым вакном расце. Адчыню, нарву і смакую...

Да іх ідуць Стася і Ядвіся з кашалямі.

Стася. Дзень добры, пан Каладніцкі. Даўно не былі ў нашым закутку.
(Пачынае расцілаць сурвэтку).

Мікола. Усё ж пералічыў, перапісаў. Ці можа хто новы пасяліўся?

Ядвія раскладвае пачастункі.

Стася *(кладзе посцілкі).* А пасяліўся... Купіў тут хату. Ядвіся! Запрашай хлопцаў.

Мікола. Надаў я вам клопатаў...

Ядвіся. А мы рады. Амаль маёўку наладзім.

Стася. Пасядзіце, пагаманіце, а мы з Ядвісяй і самавар вам прынясем.

Ядвіся А гарбатка будзе на зёлках і ягадках.

Мікола. Можа пасядзіце з намі...

Ядвіся. Пасяджу. А пакуль пагаварыце. Вам ёсць аб чым гаварыць.

Адыходзіць. На развітанне яна і Максім махаюць адно аднаму рукою.

Мікола. Цудоўныя людзі! Пан Лычкоўскі заможны гаспадар. А ўжо сястра яго Ядвіська...

Максім *(перапыняе).* Вы мне абяцалі пра Ракуцёўшчыну распавесці.

Мікола. Ну, распавяду. Вёска ўспамінаецца ажно ў 1646 годзе. У ёй пражывае 68 душ, 32 з іх – мужчыны. Усе, акрамя аднаго, сялянскага саслоўя. Усе ў гэтых краях гавораць на беларускай мове. Нават красненскія яўрэі, толькі з яўрэйскім акцэнтам. Я іх парадзірую на нашых канцэртах у хаце-чытальні.

Максім. І яны не крыўдзяцца?

Мікола. Не. Рагочуць разам з намі. Во, паслухай: “Шлёма! Чаму твая карова такая худая?” – “Затое мая Фіра тоўстая.” *(Смяецца).*

Максім. А на польскай мове ці гавораць?

Мікола. Зрэдку чуецца польская мова. Ты ж касцёл бачыў?

Максім. Пабываў нават і на службе. І ў царкву заходзіў. Дзіўна – у касцёле па-беларуску служба ідзе, а ў царкве – на рускай мове. Ці разумеюць прыхаджане?

Мікола. А... Што па-руску, што па-стараславянску... Ім усядно. Моляцца ж неяк, хрысцяцца. А во і нашы жанчынкі з самаварам.

Ядвіся (здаля). І з пірагамі. А пірагі з рыбай і з чарніцамі. (*Падыйшлі*). Ой, а чаму ж вы не частаваліся?

Мікола. Прагаварылі.

Максім. Вас чакалі. Можа, Стася, вы мужа клікніце?

Стася. Не. Ён на сенажаці. Ды і мне туды пара. Адпачывайце, дарагія мае. (*Заспяшалася ісці*).

Усе ўладкаваліся на поцілках.

Ядвіся. Я вам у талеркі закусць пакладу, а ў чаркі вы лініце самі. (*Накладвае*).

Максім налівае ў чаркі.

– Як ваша сястра, пан Каладніцкі, дзеткі як?

Мікола. Дзякаваць Богу, паненачка. Дык будзьма здаровы!

Чокнуліся, вытілі і ўзяліся сілкавацца.

Святло гасне.

З'ява дзявятая.

Месца тое ж. Героі тыя ж. Здалёку чуецца песня.

Максім. Як хораша спяваюць. І песні такія душэўныя, шчымлівыя... Я сёння адну ўжо запісаў.

Мікола. Панна Ядвіся ведае многа нашых песень. Яна вам іх і прадыктуе, і праспявае.

Максім. Праўда? Здолееце і праспяваць.

Ядвіся. Здолею.

Мікола. Яна цудоўна спявае.

Ядвіся. Мы спяваем з Міколам дуэтам у нашай хаце-чытальні.

Максім. Прашу, парадуйце мяне сваімі спевамі.

Мікалай. Для госця на ўсё гатовы. Нават без музыкі. Акапэльна...

Ядвіся. А якую песню спяваць будзем? Можа пра явар з калінаю, як яны шэпчуцца над ярам?

Максім. Давайце. І я яе ведаю. З цёткай Аляксандрай яе спяваем.

І палілася ля крынічкі песня:

Песняй вясны лебядзінаю,
Скінуўшы зімнія чары,
Шэпчуцца явар з калінаю
Ў сумнай даліне над ярам...

Песня заціхае. Святло гасне. А калі святло запальваецца, гучаць апошнія словы:

...цешацца явар з калінаю,

Скінуўшы зімнія чары...

Мікола (*калі закончылі песню*). Ну і голас у цябе, хлопец. Нам бы такога спевака. І на агляд у воласць можна было б ехаць.

Максім. Дзякую, дарагія мае. Адвёў душу... Якія пранікнёныя словы.

Мікола. Шкада, што ў нас цяпер летнія вакацыі. Не ладзім канцэртаў. А так бы ты выступіў: вершы пачытаў бы, песні паспяваў. А мо застанешся ў нас і на зімку?

Максім. На жаль не магу. Вучыцца трэба.

Ядвіся. Ты і так вучоны. А вучыцца на настаўніка будзеш?

Максім. Не. На юрыста.

Мікола. Суддзём станеш?

Максім. Калі што, то адвакатам ці натарыусам.

Ядвіся. А мог бы быць і спеваком.

Максім. Спеваком не магу – лёгкія слабыя... А вас бы слухаў з радасцю, другі мае.

Мікола. Ядвіся! Максім! Як мне пашчасціла з такімі сябрамі. Дазвольце вас абняць.

Абдымаюцца і стаяць.

– А я цябе пацалую, браце. (*Цалуе*). Ядвіся! Цалуй паэта ў другую шчаку.

Ядвіся цалуе. Усе задаволеныя, са смехам садзяцца.

Ядвіся. Будзем піць гарбату з гаючымі зёлкамі, каб быць здаровымі. (*Налівае ў кубкі і падае*).

Максім. Які водар! О, і цукру не трэба.

Мікола. Дык тут жа і сухая малінка, і сухія сунічкі... і яшчэ тое-сёе.

Пачынаюць піць з дзмуханнем і лёгкім прычмокам.

Святло гасне.

З’ява дзясятая

Месячная ноч. Ля крынічкі, укутаўшыся ў посцілку, Ядвіся і Максім працягваюць гаворку.

Ядвіся. Не верыцца, што гэта наша апошняя ноч, што на зорцы ты ад’едзеш.

Максім. Дасць Бог, у цябе яшчэ будуць такія ночы.

– А ў цябе?

– У мяне такой не будзе.

– Чаму?

– Я дапісаў той верш. Пачытаць?

– Ага (*туліцца да Максіма*).

– Цяпер мне застаецца толькі маліцца, каб... Ну, як сказаць? Каб у сваёй зямле... ў Беларусі...

... Калі ж у ім умру-загіну –
 Не жалюсь я!
 Не будзеш цяжкая ты сыну
 Свайму, зямля.
 Тут хоць у гліне, хоць у брудзе,
 Там пад зямлёй,
 Найдучь мае слабыя грудзі
 Сабе пакой.

Ядвіся (*скрозь слёзы*). Не! Не! Не пушчу! Заставайся тут. Я буду цябе лекаваць. Я буду цябе кахаць, любы мой! Ой, вырвалася. Я ж не хацела...

Максім (*лашчыць яе*). Мілая мая Ядвіська... Я не прынясу табе шчасця.

– Толькі жыві, і гэта ўжо будзе шчасце. Застанься! Малю цябе. Мы пабудуем тут дамок. Табе ж тут палепшала: ты добра дыхаеш, тварык твой загарэў, шчочкі запунсавелі. І кашаль амаль прайшоў. Дык усяго ж два месяцы я цябе адпойвала. Менск недалёка. Будзеш ездзіць. Застанься!
 – Не магу... я... псаваць табе жыццё. Хвароба ў мяне – наша сямейная бяда. Маці памерла, брат Лёва... Я памру. І дзеці мае будуць паміраць...

Да іх падыходзіць Лычкоўскі.

Лычкоўскі. Засядзеліся вы сёння. Я ўжо кабылку заклаў у вазок.

Максім (*падняўшыся*). Я з вечара сабраўся. Пайду. Вынесу ўсё з хаты.
(Пайшоў).

Лычкоўскі (*сеў ля Ядвісі*). Ну, што ты плачаш?

Ядвіся. Кахаю я яго, брацік. І свет мне нямілым будзе без яго. І што мне рабіць? Не ўгаварыла...

Лычкоўскі. Ён пабаяўся цябе заразіць сухотамі.

Ядвіся. Мы б лячыліся разам... І памерлі б разам. *(Плача)*.

– Ну, што зробіш. Плач не плач, а жыць табе прыдзеца без яго. А мо прыедзе? Вернецца. Яму ж тут і сапраўды палепшала.

– Толькі гэта спадзёўка і дасць мне сілы жыць. *(Паднялася)*. Пайшлі. Ён ужо ў вазку. Глянь, кабылка паціху пайшла.

– Я даганю.

Голас Максіма. Ядвіська! Я прыеду!

Ядвіся. А я буду чакаць, Максімачка, любы мой! *(Падае на дол і моліцца)*.
 Гасподзь мой! Ісусе Хрысце! Зберажы яго пад кровам тваім...

Святло гасне.

Антракт.

Дзея другая
З’ява адзінаццатая

Яраслаўль. Максім у сваім пакойчыку. Шпарка ўваходзіць бацька.

Бацька (*трымае ў руках паперу*). Што это такое?

Максім (*узяў, паглядзеў*). Гэта мой верш.

Бацька. Слава Богу – не бомба на этот раз. Ну, что ты опять о смерти...

– Гэты верш пісаўся даўно. Дзе ты яго знайшоў?

– Не имеет значения. Тебе нужно о жизни думать.

– Я хварэю.

– Я знаю. И как могу – лечу. Ты знаешь, в какую копеечку мне это обходится: кувшинчик молока – 20 копеек, фунт масла – 60, мёд...

– Я ведаю, што ў цябе не хапае грошай, што я перад табою ў даўгу.

– А понимаешь, так веди здоровый образ жизни: больше отдыхай, сын. А вчера где ты был до полуночи?

– А... вась ты аб чым? Быў у Какуевых.

– Читал там свои стихи?

– Чытаў. Размаўлялі, пілі гарбату з вішнёвым варэннем. І што ты, тата, усё мяне той бомбай папракаеш. Колькі ж мне тады гадкоў было? Ну, прымазаўся да Вадзіма і Лёвы...

– Да, я знаю. Но Вадима нет... Никогда не думал, что Вадим, такой с виду здоровый, сгорит за два месяца. И я не хочу, чтобы с тобой такое случилось. Врач советует...

– Я ведаю, што ён раіць.

– Держи себя в руках, сынок. Унывать не только вредно, но и греховно!

– Я на днях атрымліваю грошы за публікацыі ў “Голасе”.

– Ну, хорошо. Вот и пиши для газеты!

– Я ж хацеў у Пецярбург... ва ўніверсітэт. Стаў бы філолагам ці журналістам.

– (*перapyняе*) Прости! Двух студентов мне не вытянуть. Вадим в Москве, ты в Петербурге... А так ты здесь... дома. Как говорит Шура, с одной кастрюли... Прости, сынок! Писать стихи умеешь, а на юриста выучишься. Юристы, как правило, люди обеспеченные. Значит, это стихотворение старое, говоришь. Ну, хорошо. Гони ты от себя пессимистические мысли.

– Паспрабую!..

– И главное, принимай вовремя лекарства, ешь, спи побольше... Словом, выше нос!

Бацька выйшаў. Максім падняўся, пацягнуўся і больш бадзёра прачытаў свае радкі:

Учора щчасце толькі глянула нясмела –

І развеяліся хмары змрочных дум.

Сэрца чулае і млела, і балела,
 Радасць душу мне шчыміла, быццам сум.
 Усё жыццё цяпер, як лёгкая завея.
 Кнігу разгарнуў – а не магу чытаць.
 Як зрабілася, што пакахаў цябе я, –
 Хіба знаю я? Ды і навошта мне знаць?

– Эх, Анечка! Зорачка мая! Які звонкі смех! Якая ўсмешка вішнёвых губак!
(Пахадзіў). Ты мне дапаможаш! Прэч сум! Вон смяротны жах! Я буду
 шчаслівым! Буду!!! А грошы – справа нажыўная. Буду пісаць для “Голаса”.
 Нейкія сродкі з’являцца ад продажу маёй першай кніжкі. Як мне пашчасціла
 быць знаёмым з Вацлавам Ластоўскім, братамі Луцкевічамі. Я шчаслівы
 чалавек – я буду мець кнігу. *(Сам сабе)*. Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў!
 Але буду мець! Буду! І, дасць Бог, не адну! Выдам яшчэ зборнік “Красавік”,
 прысвячу яго сваёй Венеры-Анечцы. Потым будуць “Шыпшына”, “Палын-
 трава”... Хачу, каб расквітнела беларуская паэзія кветкамі, загучала ў ёй
 музыка садоў, палёў, лугоў... Для гэтага варта жыць! Варта любіць жыццё
 такім, як яно ёсць. Я ж дарослы мужчына, а не тое плаксівае дзіцянё, якога
 нават мамачка, матулечка называла мямлей. Бацька мяне не разумее. Але ж
 ён любіць мяне... Зразумела па-свойму... Трошкі эгаістычна. Бач! Марыць,
 каб я стаў юрыстам. Кажа – яны жывуць больш заможна, чым як ён –
 надворны саветнік. Я разумею... Яму проста ў жыцці не шчасціць. Ды яшчэ
 гэтыя пераезды... На адным жа месцы і камень абрастае. Нас жа гэтыя
 пераезды толькі аб’ядняюць. А пахаваць двух любых жонак, сыноў... Вось ён
 і баіцца за мяне... І мне пара ўжо не раздражняцца. Ну не хоча ён са мною
 размаўляць па-беларуску, дык тут жа ўсё ясна, як белы дзень: яму трэба
 добра валодаць рускай мовай – ён чыноўнік расейскай установы. І мне ж на
 службе даводзіцца. Я там павінен гаварыць па-руску. Трэба спагадаць яму і
 прымаць яго такім, які ён ёсць. Я ж цяпер сам кахаю жанчыну. А гэта шчасце
 – кахаць. І ў той жа час – мукі, страх згубіць каханую. Любая мая! Не пакідай
 мяне! *(Пахадзіў)*. Так! Пагаварыў сам з сабою і досыць. Цяпер за стол і за
 працу з букваром... Ой, мне ж трэба ў наступны нумар “Голасу” падаць
 артыкул “Памяці Т.Р.Шаўчэнкі”. Так што буквар зноў адкладваецца.

Максім выйшаў з пакоя, вярнуўся з кнігамі, газетамі і сеў за стол.

З’ява дванацятая

У пакоі Максіма прыбіраецца цётка Шура. Заходзіць Максім.

Максім. Добры дзень, цётка!

Цётка. Чаго гэта ты падлізваешся?

– Хачу атрымаць добра падсмажаныя аладкі.

- А ў мяне што – сырыя бываюць?
- *(шукае нешта на сталі)*. Лясаначка, не бачыла ты ліст недапісаны?
- Паклала ў шуфляду. Максімка, ты ўжо дарослы. Не называй мяне Лясаначкай.
- А як?
- Як, як. Цёткай Шурай... А то дзеці не разумеюць, чаму Лясаначка. Не тлумачыць жа кожнаму, што малым ты так вымаўляў маё імя.
- Магу і Шурай. Галоўнае, што мы на роднай мове не толькі гаворым, а і думаем. Ты мой анёл, Лясаначка, у гэтай справе. Усё, усё... *(Бярэ яе за плечы і вядзе да дзвярэй)*. Прыбралася – і ў кухню, цётка Шурачка. Мне трэба ліст у “Нашу ніву” дапісаць і адправіць. Парадую іх, што дактары на гэты раз і ў харкавінні, і ў крыві нічога не знайшлі.
- Во, як цябе тая Ядвісячка палячыла, сыноч. Дзякаваць Богу. Ты ўжо сябе беражы, Максімка. Не прастужвайся, еж са смакам, а галоўнае, – гані з галоўкі дурныя думкі.
- Усё! Буду так і рабіць, цётка Шурачка.

Пацалаваў, выправадзіў цётку. Сам сеў за стол, стаў пісаць, дыктуючы сам сабе:

“Украінцы дасюль не заплацілі мне за пераклад з беларускай мовы на расійскую. Напісаў, каб выслалі грошы да Вас. Ці атрымалі? Гэта на зборнік. Карэктурку пасылайце мне на кватэру, а не ў ліцэй, бо адтуль я цяпер нічога атрымліваць не здолею.”

Максім.

27.IV.1913 г.

Узяў канверт, паклаў ліст, напісаў адрас і выйшаў.

З’ява трынаццатая

Пакой Максіма. У яго ў гасцях Аня. Яны сядзяць на канапе.

Аня. Так ты што? В самом деле, написал рассказ в 10 лет?

Максім. Да. И назвал его “Музыка”. Это случилось после прослушивания концерта польского скрипача. Я был под впечатлением.

Аня. И о чем был твой рассказ?

Максім. О маленьком скрипаче, который играл так жалостно, что люди плакали.

– Да скрипка умеет до слез довести.

– *(ускочыў і перайшоў на беларускую мову)*. А я лічу, што Музыка павінен іграць так, каб людзі не плакаць, а змагацца захацелі. Змагацца за долю, за волю...

– Вот ты какой!

- *(зноў садзіцца побач з ёю)*. А во такі!
- *(гладзіць яго валасы)*. Ты замечательный, Максимка!
- *(перахапіў яе руку, цалуе)*
- Мой дарагі Паэт. Жалко, я не совсем понимаю твои стихи, вернее ваш язык.
- У меня есть и русскоязычные стихи. Пачытаць?
- Конечно!
- *(наклаў галаву ёй на калені і пачаў чытаць)*:
 - “Ах, как умеете Вы, Анна,
 - Не замечать, что я влюблен.
 - Но все же шлю я вам не стон,
 - А возглас радостный: осанна”.
- Прекрасно!!!
- - Я вспоминаю Вас такой прекрасной, стройной,
 - И тайно мне милы и голос Ваш, и смех,
 - И теплота руки, и взор очей спокойный,
 - И лёгкой шапочки морозный тёмный мех.
- Замечательно! Мой милый поэт. *(Цалуе ў шчаку.)*
- А я многие свои стихи перевел на русский. Я ведь переводчик. Перевожу с русского на белорусский и наоборот.
- Прочти мне ещё что-нибудь.
- Хорошо... Слушай.
 - На солнце загляделся я,
 - И очи солнце ослепило.
 - Затем, что сердце свет любило,
 - На солнце загляделся я.
 - На ощупь я пошел, но была
 - Не в стыд мне слепота моя:
 - На солнце загляделся я,
 - И солнце очи ослепило.
- Красиво. Триолеты пишете, дорогой поэт.
- А с содержанием как?
- Все понятно: сердце любит свет, и этой слепоты бояться не надо. Надо смотреть на солнце и радоваться. *(Перабірае яго валасы)*
- *(пацалаваў яе руку)*. Умница и красавица.
- *(сумелась)*. Максимушка!
- Что? Кстати. Я посвятил тебе стихи.
- Да?! Интересно.

- Этот цикл я назвал “Мадонны”.
- Но ведь я еще не мать.
- Но будешь ею!
- Странно и любопытно.
- Правда? Я подарю тебе свою первую книгу. Правда, там я называю тебя Вероникой. Пусть это будет нашей тайной.
- Хорошо. Знаешь, ты над циклом “Мадонны” напиши: “Посвящается А.П.К.”.
- Отличная идея. *(З сумам)*. Если успею...
- Ну, мне пора. Было очень приятно пообщаться. А то у нас всегда много людей и поговорить не получается. Но тебя я всегда буду рада... *(Паднялася)* видеть и слышать у нас.
- Я провожу.

Выходзяць.

Святло гасне.

З’ява чатырнаццатая

У пакой з пасылкаю заходзіць Максім. Ён разварочвае абгортку, дастае зборнікі, з радасцю гартвае іх, нюхае і разважае:

Максім. Пахнуць! Пахнуць “краскі, свежыя калісьці, думак шчырых і чуцця”, з друкарні пана Марціна Кухты, з Бацькаўшчыны. *(Раскладвае)*. Так, першы зборнічак я падару *(Падпісвае)* “Своей сестричке Анне от любящего автора М.Богдановича”. Атрымалася прыгожа. Другую кніжачку – Анечцы. Як шкада, што не выправіў памылку: не паставіў над раздзелам “Мадонны” тры літары А.Р.К. – Анне Рафаілаўне Какуевой, маёй мадонне. *(Падумаўшы, з горыччу)*. Хаця мала верагодна, што яна стане мне жонкай. Не бачыць яе радня ўва мне жаніха. Можа і лепей, што не паставіў. Навошта прызнавацца ў сваім каханні да дзяўчыны, якая не адказвае мне на трэцяе пісьмо. Так што падпішу Мікалаю, яе брату, які абавязкова пакажа “Вянок” і ёй.

Адчыняюцца дзверы, і цётка, сказаўшы “Максім, да цябе госць!” – упускае Агурцова.

Заходзіць Агурцоў.

Агурцоў. Вот шел и зашел навестить своего дорогого автора. Здравствуй!

Максім *(падымаецца насустрач)*. Здравствуйте, уважаемый Николай.

Агурцоў. Говорите на своём родном языке. Я буду изучать белорусский язык, как один из славянских языков. И только с вашей помощью. Вы согласны?

– Дзякую за павагу да маёй роднай мовы. З радасцю буду вашым памочнікам у гэтай справе. А цяпер пакажу вам сваю першую кніжачку. *(Падае)*.

- *(гартуючы)*. Поздравляю вас! Желая, чтобы эта скромная книжечка «Вянок» принесла вам известность и популярность не только в Белоруссии, но и в России – в нашем Ярославле. Я читал ваши русскоязычные стихи, тем более – ваши статьи говорят, что вы прекрасно владеете русским языком.
- Я ведаю рускую мову, але лічу за грамадзянскі абавязак падтрымліваць і папулярываваць беларускую, як адну са славянскіх моў. Беларусь мая Радзіма, як і Радзіма бацькоў.
- Заслуживает похвалы и уважения. Это – как помогать более слабому...
- Так. Але гэта слабасць часовая. Ёсць шмат талентаў у Беларусі, каб стварылася беларуская літаратурная мова.
- Вы чем-то подобны на Лермонтова. В ваших ...творах...много... суму, кажется есть такое слово.
- Маю гэтым толькі ганарыцца! Сапраўды, ў Лермантава білася адзінокая душа ў коле розных хваляванняў. Ён настолькі быў адзінокі, што нават вялікая сіла таленту не здолела зламаць яе. Ну, а я... вы ж ведаеце... досыць хворы чалавек. Праўда, не ў ліхі час будзе сказана, апошнім часам я пачуваю сябе добра.
- Приятно слышать. Тогда у меня еще один вопрос. Вот, объясните мне, любезный, почему вы – белорусский поэт – наполнили свою книгу сонетами, триолетами, чуждыми белорусской поэзии формами?
- Справа ў тым, што за беларускай мовай не хочуць прызнаваць самастойнасць і самабытнасць. Не хочуць прызнаваць, што на гэтай мове можна выказаць усе рухі чалавечай душы і выкарыстаць усе літаратурныя формы. А я хачу даказаць, што можна!
- Смело! И похвально! Чувствую, придется научиться понимать”вашу мову”. Буду изучать по вашей книге.
- Дайце кнігу, я падпішу яе вам. *(Узяў і падпісвае)*.
- Я должен передать вам , Максим Адамович, приглашение нашего редактора. Мы собираемся печатать статьи по истории и культуре разных уголков России. Думаю, работы для вас будет предостаточно. Тем более, что журнал “Русский экскурсант” тоже заинтересован иметь в вашем исполнении отчёт об экскурсиях, экскурсантах.
- Я буду працаваць з задавальненнем. Вось вам мой падарунак.
- Такой подарок дорогого стоит. *(Павольна.)* Дзя-кую, дарагі сябра.
- Мужчыны абдымаюцца. Святло гасне.*

З’ява пятнаццатая

Ялта. Набережная. Крики чаек. Далекая музыка. Появляются Максим и Клава.

Клава. Максим, я устала. И что ты оглядываешься, ищешь что-то?

Максим. Ищу то, что мне сегодня приснилось. И у меня такое ощущение, что этот домик я видел именно здесь. Белый домик... ля сіняй бухты...

– Так вот же он! Посмотри!

– Точно! “Белы домік ля сіняй бухты...”

– На каком языке ты говоришь?

– На своем родном белорусском.

– Так Расскажи свой сон.

– Я увидел домик, зашел в него и прилег отдохнуть на кушетку...

– А когда тебе это приснилось?

– Сегодня, под утро...

– Значит сон не пустой. Ты будешь жить в этом домике.

– Когда?

– Скоро. И поверь мне. Ведь я на четверть цыганка.

– Ты гадаешь?

– Нет. Скорее разгадываю...

– Красивое место! Я не буду против, чтобы жить в нем... пока не умру...

– Зачем о смерти? Нам о ней думать вредно. Лучше сочини мне стишок, а то мои подруги не поверят, что была знакома с поэтом.

– Хорошо. Сочиняю... (*Помолчав, начал читать*):

Забудется многое, Клава,
Но буду я помнить всегда,
Как в сердце шипела отравы
Любви и тоски, и стыда...
Тебя, в тёмно-синем платочке,
И песню, что пела мне ты:
«Пройдут золотые денечки,
Останутся только мечты».

– Замечательно! Спасибо, мой поэт! Ты запишешь эти слова в мой дневник?

– Запишу и подпишу: “Ялта. Июнь 1914 г. М.Богданович”. Отдохнула?

– И отдохнула, и такой подарок получила. Пошли.

Уходят.

З’ява шаснаццатая

У пакоі ціха. За сталом працуе максім. Адчыняюцца ціха дзверы, і цётка паўшэптам:

Цётка. Сыноч! Табе пісьмо.

Максім (*не абарачваючыся*). Ад каго?

– Смачна пахне. Ад паненкі пэўна.

– Ад Ванды? Падай сюды!

– Не. Напісана ад Веранікі.

Максім падхапіўся.

– Ад... Веранікі? *(Працягвае руку)*. Дай сюды.

– Танцуй!

– Дай!

– Танцуй, танцуй!

– Шурачка! *(Падхоплівае яе, і падпяваючы, танчыць з ёю. Запыхаўшыся.)* Я яго так чакаю!

– Бяры, бяры. Зусім мяне закруціў.

– Усё, усё. Ты сваю місію выканалася, Шурачка! *(Бярэ яе за плечы, вядзе да дзвярэй)*. Ты зрабіла мяне шчаслівым. *(Цалуе пісьмо)*.

– Ой, як я рада, што ты такі рады... *(Адыходзячы)*. Галубцы ў мяне сёння будуць...

Цётка выходзіць, азіраючыся на шчаслівага Максіма, хрысціць яго, усміхаецца. Застаўшыся адзін, Максім удыхае пах пісьма, туліць яго да сэрца, гарача цалуе.

Максім *(нарэшыце чытае ўслых і разважае)*. “Дорогой поэт! Милый Максим!” – “О, мілы! Як цёпленька!” – “Извини, что долго не писала.” – “Прабачаю.” – “Не хватает времени. Готовлюсь к конкурсу.” – “Малайчынка. Люблю цябе. Эх, хоць бы вочкам убачыць. Хоць бы ў крышцы раяля... Як тады, у хаце Какуевых. Як яна іграла! Нават лепш за матулю! *(Зноў цалуе пісьмо)*. Гэты лісток трымалі Анечкіны рукі! Люблю вас! Люблю! Цалую мільён разоў.” – *(працягвае чытаць пісьмо)* “Сдаю экзамены... Некоторые экстерном... Надо успеть до рождения ребенка” – “Што? Якога рэбёнка? *(Ухапіўся за галаву, за сэрца)*. Аня, што ты нарабіла? *(Усхапіўся і наваліўся на канапу)*. Божа мой! Гэта будзе не маё дзіця! А я так марыў пачуць біенне яго сэрцайка, ручак, ножак у тваім чрэве! Бачыць, як яно будзе калыхацца ў ім пры тваёй хадзьбе... Я не пачую, як яно будзе смактаць малачко з тваіх грудзей! *(Падняўся, як бы нешта ўспомніў, забегаў)*. Гэтага не павінна было здарыцца! Я ж у адным вершы як бы прадсказаў яе смерць! Госпадзі! Адвядзі, адвядзі ад яе гэтую бяду. Кажуць, іменна паэты могуць убачыць будучае. Я не жадаю ёй гэтага. Бяспрэчна, яна здрадзіла мне... *(Крычыць)*. Але, неба, пашкадуй здрадніцу!..

Убязгае цётка.

Цётка. Чаго ты крычыш, Максімка?

Максім. Яна мне здрадзіла...

– Хто? Вераніка? А я ж думала, што парадую цябе гэтым пісьмом.

– А я ў адчаі, Лясаначка. *(Кідаецца ёй на грудзі)*. Яна памрэ пры родах.

– *(гладзіць па галаве)*. Ціхо, ціхо... Адкуль ты ведаеш?

- Я, калі пісаў верш для яе, аб ёй... убачыў яе паміраючай.
- Такая ўжо доля наша жаночая... Некаторыя, каб даць жыццё, аддаюць сваё.
- Я не хацеў, бача Бог, быць прадказальнікам. Так атрымалася...
- Максімка! Няма тваёй віны тут. Так Богу ўгодна. Прадсказаў бы ты, ці не – усядно так бы было. Супакойся. Ляж. (*Укладвае яго*). Паспі. Хутка вячэраць будзем
- (*накрываецца з галавой*). Я не буду.
- Ну, як хочаш. (*Выходзіць з пакоя*).

Праз нейкі час заходзіць бацька.

Бацька (*ляпае яго па плячы*). Сыноч! Возьми себя в руки. Нельзя же так распускать себя из-за какой-то там девицы.

Максім (*надхвіўся*). Яна не дэвіца! Яна геныяльная піяністка.

- А ты стань геныяльным поэтам. И станешь, если стихи твои будут на русском языке.
 - І стану! А вершы мае будуць на беларускай мове... І чытаць іх будуць з захапленнем!
 - Не горячись. Идем ужинать. Надо беречь здоровье, чтобы поэт жил долго.
 - А можа я не хачу доўга... Я хачу палымяна. Вунь, і Лермантаў мала пражыў...
 - Тогда позволь спросить: для чего я так трачусь ради твоего выздоровления.
 - Буду зарабляць – аддам з ліхвой.
 - А уж придется помочь отцу-старика и братьям. Кстати, через год я получаю место в Симферополе.
 - Зноў пераезд? Што цябе носіць, як вецер у полі?
 - Главное, ветра нет в голове! Я уважаемый человек, с хорошими знаниями по большому кругу вопросов в том, чем занимаюсь.
 - Я не сумняваюся ў гэтым. Але навошта пераязджаць?
 - Там мне будут платить больше. А главное, там будет более подходящий климат для нас всех. Я ведь тоже болею тем же, чем и ты...
 - Я не пераеду. Тут у мяне будзе праца.
 - Не стану неволить. Становись писателем! Тем более, что юрист из тебя, по результатам твоих оценок, не получился.
 - Я маю званне кандыдата юрыдычных навук.
 - Звание имеешь, а прилежностью не отличаешься. Ладно. (*Обнимает*).
- Идем ужинать. Не расстраивай Шурочку...

Ідуць да дзвярэй. Спыніліся.

- Только обещай мне следить за своим здоровьем.

- Тата! Аналізы ж не паказалі сухот.
- Береженого Бог бережет. Найди квартиру с хорошей хозяйкой, чтобы у нее столоваться.
- Тата! Ты ж не заўтра ад’язджаеш.
- Обещаешь?
- Абяцаю. Нават калі пераеду ў Менск.
- Зачем? Там же не подходящий для тебя климат.
- Я хачу жыць у Беларусі.
- Из-за Ванды? Странная у тебя, сын, любовь. Географическая какая-то. Ну, сколько можно наступать на одни и те же грабли. Любил кузину Анну в Нижнем...

Максім. ...Затое для яе напісаў вершы на рускай мове.

- Это хорошо. Теперь вот Анечку...Как ее?
- Какуеву. Ну і што?
- Была еще Клава в Ялте. Теперь вот Ванда... А Ядвіся?..
- Ядвіся – больш, чым каханне. Ядвіся – крынічка, сунічка, васілёчак. Ядвіся – мая Радзіма, мая Беларусь. І потым, каханне ж – не грэх...
- Каханне, любовь... сопровождаены душевными муками, чревато сильными волнениями. Вот смотри на меня! У меня та же болезнь, а я в форме. И почему? А потому, что живу по режиму и не трачу себя на любовные утехы.
- А як жа тры жонкі?
- *(не адразу)*. Я любил только твою мать. Вторую жену я брал по расчеу – мне нужна была хозяйка, а вам мать. Ну, а Шурочка... Так получилось. Не суди нас и не принимай ее мачехой! Люби ее, как тетушку! Она – сестра твоей матери и тебя боготворит.
- І я люблю Лясаначку... Гэта дзякуючы ёй, яе казкам, песням, вершам, я палюбіў і ведаю беларускую мову.
- Польщен! Она твоя Арина Родионовна.
- І не менш! Ад яе вее водарам лясоў, палёў, лугоў. А імя Лясаначка для мяне – мелодыя Радзімы.
- Дзякую, сыноч, за такія словы.
- Толькі я не магу не ехаць. Ты ж ведаеш, я працую над беларускамоўным букваром. Там мне трэба будзе яго выдаць... А як без мяне? Над беларускай чытанкай для пачаткоўцаў пачаў працаваць. Напісаў ужо некалькі артыкулаў і вершаў.
- Ладно, пойдём. Вижу, что ты для себя уже все решил. Пойдем есть голубцы. Не будем обижать твою Лясаначку, а мою Шурочку.

Выходзяць з пакоя. Свяло гасне.

З’ява сямнацатая

На экране стары Менск. Беларуска хатка, музейная экспазіцыя, а за сталом Максім з аркушам паперы ў руках. Заходзіць Зоська.

Зоська. Добры дзень, паважаны.

Максім ускочыў. Зоська працягнула яму руку, і ён яе пацалаваў.

Максім. Добры, добры дзень!

- Што вы чытаеце? (*Распранаецца*). У нас цёпла?
- Не дужа каб... Напісаў бацьку пісьмо ў Сімферопаль.
- Напісалі, як вас сустрэлі калегі?
- А як жа! Ды яму галоўнае – як я тут уладкаваўся.
- Ну і як?
- Цудоўна. У мяне такі цёпленькі пакойчык.
- Вас ужо жонка Змітрака Бядулі пэўна закарміла фаршыраванай рыбай? Яна ў яе – пальчыкі абліжаш. А які ў яе цымус! Словам, вам пашанцавала. Яна вас адкорміць...
- Я, спадарыня Зося, збіраюся харчавацца ў нашай сталоўцы. У гаспадыні і без мяне клопатаў хапае. Ды і... я пакашліваць зноў пачаў.
- Толькі вы бацьку аб гэтым не пішыце.
- Не буду. Я напісаў, што летам паеду на Ракуцёўшчыну.
- Да каго?
- У фальварак пана Вацлава Лычкоўскага – дзядзькі Луцкевічаў. Там такое паветра! Такая крынічная вадзіца!
- ... і маладзіца, пэўна?
- Дзяўчына. Ядвіся. Медык, дарэчы. Але больш народны лекар. Яна мяне за два месяцы ў 1911 годзе паставіла на ногі так, што некалькі гадоў адчуваў сябе здаровым. Нават дактары гэта пацвярджалі.
- Буду рада, калі вашы планы здзейсняцца. Як вам працуецца ў Камітэце?
- Сэрца стыне, калі сустракаешся з людскім горам у такой колькасці. (*Закашляўся*).
- Так. Вайна пагнала людзей у свет без усялякіх перспектываў.
- Няўжо без перспектываў. Адчуваецца, што большавікі не здаюцца. Абяцаюць жа...
- Абяцанкі-цацанкі. Калі іх атрымаеш? Не так хутка наступіць абяцаны рай. Ды ці наступіць.
- Галоўнае, каб вайна скончылася.
- Яна скончыцца, але не на карысць нам, простым людзям. Я апасаюся грамадзянскай вайны. Багатыя – лёгка не здаюцца... Так, хопіць палітыкі. У будучую нядзельку ў нас плануецца паездка пісьменнікаў у Ракаўскі

прытулак да дзяцей-сірот. Там іх шмат з сямей перасяленцаў. Паедзеце з намі?

– Абавязкова. (*Закашляўся*).

– Дарэчы. Ваша выступленне на канцэрце Камітэта ўсім вельмі спадабалася. А галоўнае – мы сабралі добрыя грошы і купілі дзецям смачнай яды. Хай трошкі пасладкаежнічаюць.

– Вядома! Я і надалей буду ўдзельнічаць і ў канцэртах, і ў паездках... колькі здолею. (*Кашляе*)

– Лаўлю на слове. (*Збіраецца ісці. Апрунаецца*). Не буду вам перашкаджаць. Працуйце.

Максім дапамог ёй апрунуцца, давёў да дзвярэй, развітаўся. Калі яна выйшла, вярнуўся да стала.

– Так. Падпішу канверты. (*Укладае лісты ў канверты*). Каб не пераблытаць. (*Заглянуў у канверт*). Гэты лісточак Вандачцы... (*Падпісаў, пацалаваў*). Ляці да Ванды Лявіцкай... А гэтае – тату. (*Падпісвае*).

Святло гасне.

З’ява васямнаццатая

У хатцы за сталом Максім перакладае паперы і ўспамінае словы бацькі: “Сынок! Ну как можно влюбиться по переписке?.. Ведь при встрече можно разочароваться...”

Максім. Жыццё пакажа, тата. (*Працягвае справу*).

З’яўляецца Ванда і, крадучыся, абдымае Максіма са спіны.

Ванда. Ага! Той папаўся, хто хаваўся.

Максім, не падымаючыся, пацягваецца і абдымае яе за шыю.

– (*узяўшы паперу*). І дзеля гэтых паперак ты пакінуў мяне адну?

Максім. Ты так салодка спала...

– А табе не спалася.

– Угу. Успомніў, што сёння мне трэба здаць службовы дакумент.

– Фі! Якая проза! А ты ж паэт! І я чакаю ад цябе верша.

– Калі ласка. (*Чытае ёй*).

Сэрца сніць аб красу,

Аб слядочак дзясочы,

Залатую касу,

Сіняватыя вочы...

Як забудуся сном

У сіняватыя ночы,

Прылятаеш ты ў дом,

Пазіраеш у вочы...

– Прыгожа. Ты заслужыў пацалунак. (*Садзіцца яму на калені і цалуе*).

- Ты і Лёсіка так цалуеш за кожны верш аб табе?
- Лёсік вершаў не піша. Піша апавяданні. Ды найбольш ён займаецца навуковай працай у коле беларускай мовы. А ты не раўнуй, бо кахаю я цябе.
- А табе гэта не здаецца?
- Не здаецца, не здаецца! І не злуйся! Так, мне пара. *(Паднялася)*.
- *(падымаецца следам)*. Ну, не буду! А каб згладзіць нашае расставанне, слухай:

“Усё праходзіць – і радасць, і мукі.

Але будзеш мне помніцца ты –

Броўкі цёмныя *(дакранаецца да іх)*, вузкія рукі...

Ванда кладзе свае рукі яму на плечы і туліць галаву да грудзей.

І галоўкі радок залаты *(Цалуе яе ў галаву)*.

- *(не адразу і сумам)* Дзякую, любы! Але мне... твой пацалунак... падаўся развітальным...

- *(падумаўшы)* Жыццё пакажа... Пойдзем. Трэба недзе паснедаць.

Выходзяць. Святло гасне.

З’ява дзевятнацятая

Той жа пакой. За сталом Зоська Верас і браты Луцкевічы працягваюць гаворку.

Іван. ... Так дрэнна?..

Зося. Кашаль яго забівае.

Антон. Бедны хлопец. Не для яго наш Менск... Ды і харчаванне слабое.

Іван. Чаму ён адмовіўся ад харчавання ў Бядуляў?

Антон. Я думаю, улічыў свой стан.

Зося. Ён нават шукае сабе жытло з асобным уваходам.

Антон. Значыцца яму робіцца горш.

Зося. Што будзем рабіць? Ён, дарэчы, марыць аб нейкім хутары.

Іван. Баюся, у такім стане там яму не дапамогуць.

Антон. Адправім яго ў Ялту.

Зося. У санаторый?

Антон. Так. Там у нас знаёмы доктар працуе. Аддадзім спярша Максіма ў яго рукі, а потым – у рукі Ядвісі, нашай, дарэчы, маладзенькай цётчкі.

Зося. Ён назваў яе народнай лекаркай.

Іван. Яна яшчэ і прафесійны медык.

Зося. А як са сродкамі?

Іван. Зборнік “Вянок” добра прадаецца. Тое-сёе сабралі. Ды крыху засталася і тых грошай, што Магдалена Радзівіл ахвяравала на выданне зборніка.

Зося. А калі яшчэ дакласці тыя, што мы сабралі на дабрачыннай вечарыне, дзе Максім таксама чытаў свае вершы, а мы разам з ім спявалі яго “Зорку Венеру”...

Іван. То больш-менш і хопіць нашаму Максіму на лячэнне ў санаторыі.

Заходзіць Максім. Пачынаюцца вітанні, абдымкі. Максім закашляўся і на хустачцы ўзнікла крывавае пляма. Прысутныя пераглынуліся.

Іван. Так, дружа наш дарагі. Мы прывезлі грошы за прададзеныя кнігі.
(Падае яму канверт).

Максім (заглынуў). Ого! Дзякаваць Богу, будзе што і тату паслаць.

Антон. Не так ужо і шмат, але на пуцёўку ў санаторый, на дарогу і на тое-сёе... будзе.

Максім. Тату трэба абавязкова. Сёння ж пашлю.

Зося. Добра, добра. Не хвалойся!

Максім. Словам, гоніце мяне?

Антон. Крыў Божа, чалавек любы. Адпраўляем лячыцца.

Іван. А потым далечвацца будзеш у Лычкоўскіх.

Зося. Як і марыў – у Ядвісі.

Максім. Можа так будзе і лепей.

Іван. Безумоўна. Ты нам патрэбны здаровенькі. Колькі працы ўперадзе...

Максім. Мушу, пэўна, пагадзіцца.

Антон. Ніякіх – пэўна... Мы ідзем купляць білет на цягнік. Ты, Іван, напішы ліст Рыгору. (Да Максіма). Ліст перадасі па адрасу і атрымаеш паслугі добрага доктара і чалавека.

Максім. Удзячны вам. (Закашляўся). Гэтулькі клопатаў я вам нарабіў. Сам здзіўляюся – так раптоўна неяк... пагоршала...

Зося. Пагоршала – палепшае! Галоўнае не запускаць! Так значыцца, сакратарскія справы я ў цябе прыму сёння ж...

Пачынаюць разбіраць паперы.

Святло гасне.

З’ява дваццатая

На экране станцыя Уша і дарога на Ракуцёўшчыну. Хата Лычкоўскіх. У пакоі браты Луцкевічы. Стася ладзіць стол для гасцей. Ядвіся сядзіць і слухае братоў.

Антон. ...сказаў падлечыцца ў Ялце і да вас... у Ракуцёўшчыну, да крынічкі, да грушы...

Ядвіся (падумаўшы). Не прыедзе ён, любя мае.

Іван. Што ты такое гаворыш? Вылечым яшчэ раз.

Ядвіся. Не вылечым. Калі ўжо кроў горлам пайшла...

Антон. І што рабіць?

Ядвіся. Можа толькі... калі ў Ялце і жыць.

Іван. Ялта – горад дарагі.

Ядвіся. У яго ж бацька ёсць.

Іван. Максім яшчэ і яму як можа пасабляе. Як прывезлі яму грошы за “Вянок”, тут жа бацьку частку паслаў.

Антон. Во, каб не забыцца. (*Дастае кніжку і падае Ядвісі*). Прасіў перадаць.

Іван. І сказаў, каб мы перадалі, што шкадуе. Сказаў, што ты здагадаешся аб чым.

Ядвіся. А як шкадую я... Як падумаю. (*Заплакала*). Такі маладзенькі, прыгожы, таленавіты... Дзякую за кніжку. Цяпер у мяне будзе яго здымак, яго вершы. Кожны дзень буду за яго Бога прасіць.

Антон. Не будзем аплакваць яго зарання. Можа, дасць Бог, і ў гэты раз пашанцуе яму.

Стася (*паставіўшы талеркі*). Во, і Вацлаў ідзе. Ядвіська, дай мужыкам рукі памыць з дарогі.

Усе замітусіліся.

Святло гасне.

З’ява дваццаць першая

На экране – Ялта. Па набярэжнай гуляюць людзі, толькі няма сярод іх Максіма. Чуюцца галасы чаек, шум хваль.

Дамок, дзе ён жыве: лесвіца, дзверы, пакой, на ложку ляжыць апрануты Максім. Побач з ложкам круглы столік, на ім бутэлечкі, мензуркі, конаўка. Бліжэй ляжыць яго кніга “Вянок”. Максім бярэ кнігу, гартае, кладзе сабе на грудзі. Ён яўна нешта ўспамінае.

На экране Вільня, вострабрамская “Пагоня”.

Максім пачынае павольна чытаць:

“Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За краіну радзімую жах –
Успомню Вострую Браму святую
І ваякаў на грозных канях...”

(Закашляўся, адпіў з конаўкі і працягвае). Як мяне ўразілі ваяры... Я... чуў... як бразгалі іхнія мячы... ў баях... Шкада, не за Беларусь. Не сваю волю... баранілі. (*Закашляўся, выпіў з мензуркі і з цяжкасцю, з перапынкамі працягвае*). Але веру!

“Ты... не згаснеш... мая ясная зараначка,
Ты... яшчэ асвеціш... родны край!
Беларусь мая! Краіна браначка!..
Устань! Свабоды шлях... шукай”.

(Перадыхнуў)

“Маці родная, ... Маці-Краіна!
Не ўсцішыцца... гэтакі боль...
Ты прабач! Ты прымі ... свайго сына,
За цябе... яму... ўмерці... дазволь”.

Пачаў кідацца ў пасцелі, кніжка звалілася, пачалося трызненне: “Матуля... Родная мая... Сустракаеш... Дзякуй! І ты тут Вадзімка... Братка... (Заціхае). Бійце... іх... – бійце... мячамі... У белай... пене... ко-о-ні-і-і”

Заходзіць гаспадыня, падлівае ў конаўку, напаўняе мензурку. Бярэ рушнік, выцірае Максіму твар, рукі, падымае кніжку і кладзе яе яму на грудзі.

Чуецца трызненне: “Ваяры! О, колькі... вас... Матуля... дай... руку... А. А...а... (Заціх). Паве...Паве... Паве...тра... (Гаспадыня адчыняе дзверы).

Максім дыхнуў разы два і заціх Але тут ён пачуў як бы здаля голас Ядвісі: “Ма-а-ксі-ім!” Расплюшчвае вочы і што ёсць моцы адзваецца: “Яд...ві...ся-а-а-а” і чытае з цяжкасцю:

“У краіне... светлай..., дзе я ўміраю...,
У белым доме..., ля сінняй бухты...
Я... не самотны..., – я кнігу маю...
З друкарні... пана... Марціна... Кухты...ты...ты...”

*Гаспадыня памацала пульс, запаліла свечку, склала раскінутыя рукі і закрыла яму вочы.
Святло прытухае.*

Экран высвечвае крыніцу. Ля яе Ядвіся на каленях.

Ядвіся (узняўшы рукі). Госпадзі! Ён адыходзіць! (Крычыць), Максі-і-ім! Аа-а-а. Ой, о-о-ой! Прымі, Госпадзі! Не мучай болей! (Замаўкае. У цішы вецер прыносіць ёй голас Максіма: “Яд...ві...ся-а-а-а” і яна, перахрысціўшыся, заспявала праз слёзы:

Зорка Венера ўзышла над зямлёю,
Светлыя згадкі з сабой прынясла.
Помніш, калі я сустрэлася з табою,
Зорка Венера ўзышла.

Песню падхапіла Стася, да іх далучыўся Лычкоўскі, ўдалечыні заспявалі Луцкевічы і Алена, у другім баку далучыліся астатнія, і, нарэшце, з экрана загучала песня ў выкананні хора імя Рыгора Шырмы...

